UGC Approved

ISSN - No. 2319-9318

Peer Reviewed International Research Journal

VIDYAWARTA

Special Issue.

Ashti Taluka Shikshan Prasarak Mandal's

Arts,Commerce and Science College, Ashti

Tal.Ashti, Dist.Beed (MS)

Accredited by NAAC B++ Grade with 2.78 CGPA,
ISO 9001:2015, Green Audited College

Interdisciplinary National Conference on

Recent Trends in Social Sciences & Commerce

27th February 2018

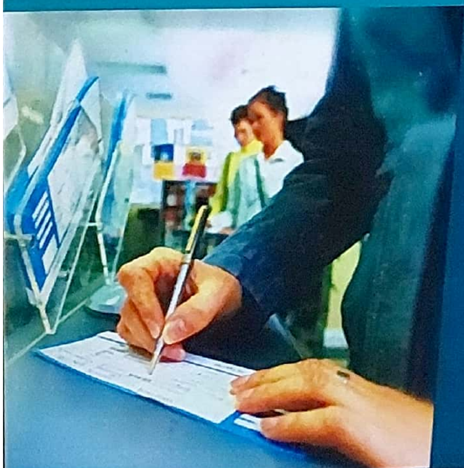

PUBLIC ADMINISTRATION & POLITICAL SCIENCE

Organizer
Dr. S. R. Nimbore
Principal

Scanned with CamScanner

Index

Public Administration

Sr. No.	Title	Author	Page No.
1	Historical Background of Good Governance	Dr. S.B. Kurhe	1
2	Good Governance in Indian Context	Dr. P.R. Tharkar	8
3	Good Governance and the indian scenario	Dr. Bharat Gore	12
4	Recent Trends In Public Administration: Performance Management Of Civil Servants	Dr. Smt. J.T. Birdavade-Bhandwaldar	15
5	Panchayati Raj System in India	Dr.Argade Ambadas	20
6	E-Governance towards Good Governance	Gayal Maroti Ramrao	25
7	E-Administration: Impact on Various Sectors	Prof. Dr. Deepak S. Phulari	28
8	Governance and Good Governance: A Conceptual Perspective	Hatkar jalba umaji	31
9	Human Right and Social Justice	Mr. Gawande Sunil Laxman	35
10	Good Governance in India	Mr. Vaibhav Ramu Shendage	37
11	लोकनिवड दृष्टीकोन	प्राचार्य डॉ.अजय पाटील	40
12	सुशासन - अपेक्षा व वास्तव	डॉ. शंकर लेखने	44
13	ई-प्रशासन (E-Administration)	डॉ. चव्हाण बी. एम. प्रा. खेडकर व्ही. एल. डॉ.हजारे ए.पी.	46
14	ई-प्रशासना समोरील आव्हाने	डॉ. जीवन सुदामराव गंगणे	51
15	तणाव व्यवस्थापन	डॉ.बी.आर.कत्तुरवार	54
16	ई-प्रशासनाचा उद्देश आणि त्याचे फायदे	प्रा.डॉ. कहाळेकर सी. एम.	58
17	सुशासन एक विश्लेषण	प्रा. अशोक नारायण गायकवाड	61
18	राज्य मानवी हक्क आयोग आणि आजची स्थती	डॉ. संजय भालेराव, सुनिल लक्ष्मण गावंडे	63
19	जागतिकीकरण आणि सु-शासनाचा आकृतिबंध	डॉ. भालेराव जे.के.	65
20	पर्यावरण संरक्षणासाठी प्रशासकीय व्यवस्था	डॉ. एन. पी. कुडकेकर	68
21	सुशासन एक पारदर्शक शासन	डॉ. घव्हाण संजय संदिपान	72
22	लोकप्रशासनातील लोकसहभागाच्या भूमिकेच आणि वाढत्या महत्त्वाचा प्रशासकीय अभ्यास	प्रा.डॉ.गोरे अशोक लक्ष्मण	74
23	नवलोकप्रशासन : प्रशासनाची बदलेली भूमिका	डॉ. सोनकांबळे ए.सी.	77

Scanned with CamScanner

सुशासन - अपेक्षा व वास्तव

डॉ. शंकर लेखने
लोकप्रशासन विभाग प्रमुख,
कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
शंकरनगर ता. बिलोली जि. नांदेड

प्रस्तावना

जागतिकीकरणाड्या प्रक्रियेने मानवाडे अवघे जीवन व्यापून टाकले आहे. जागतिकीकरणाडा बरा-वाईट असा अनुकूल व प्रतिकूल परिणाम शासन व्यवस्थेवरही झाला आहे. या घडामोडीड्या अनुषंगाने लोकप्रशासन विषयातही काही बदल झालेला आपणास दिसून येतात. १९९० घ्या दशकात लोकप्रशासनात ज्या नवीन संकल्पना उदयास आल्या त्यातील एक महत्त्वपुर्ण संकल्पना म्हणजे "सुशासन" होय. या संकल्पनेने पारंपारिक प्रशासनास अधिक व्यापक व विकासाभिमुख बनविण्याडा प्रयत्न केला आहे. "गव्हर्नन्स या सज्ञेत शासन , खाजगी क्षेत्र, बिगर शासकिय क्षेत्र व नागरी समाज यांडा अंतर्भाव करण्यात आला आहे." [१] हे सर्व शासनाड्या यंत्रणेत अनुकूल बदल घडवून घांगला कारभार करता यावा या उद्देशाने करण्यात आले आहे.

लोकांड्या जीविताडे व मालमत्तेडे रक्षण व्हावे व त्यांना घांगले जीवन जगता यावे हा राज्य संस्थेडा मूळ उद्देश आहे. मुळात प्राडीन काळातील रामराज्य संकल्पना असेल, मध्य युगातील स्वराज्य संकल्पना असेल किंवा बहूजन हिताय बहुजन सुखाय या आधारावर निर्माण झालेली कल्याणकारी राज्याडी संकल्पना असेल या सर्वांडा आशय घांगला राज्यकारभार करणारे शासन असाड होता. परंतु काळ ओघात प्रशासनाड्या कार्यात झालेली वाढ, कार्य पध्दतीत निर्माण झालेली गुंतागुंत, नागरीकांड्या शासनसंस्थेकडून वाढत असलेल्या अपेक्षा, नागरीकाडे हक्क कर्तव्ये यात अमुलाग्र बदल झाले आहेत आणि जागतीक पातळीवरील आर्थिक घडामोडी या पार्श्वभुमीवर नव्याने उदयास आलेल्या 'सुशासन' या संकल्पनेला समजुन घेणे व तिड्या विविध पैलुंडा आढावा घेणे आवश्यक वाटते.

सुशासनाडी संकल्पना :- (Good Governance)

'गव्हर्नन्स' ही मुल्य तटस्थ प्रक्रिया असुन ' गुड गव्हर्नन्स ' म्हणजे गुणात्मक, मुल्यात्मक प्रक्रिया होय. आर्थिक उदारीकरण, विकेंद्रीकरण, लोकसहभाग, मानवी हक्क, कायद्याडे अधिराज्य, मुक्त प्रसार माध्यमे, पारदर्शकता, कार्यक्षमता, परिणामकारकता, धोरणात्मक नियोजन इत्यादी घटकांडा सुशासनामध्ये समावेश होतो. [२]

जागतिक बँकेने सुशासन या संकल्पनेत सार्वजनिक क्षेत्र, शासनाडे उत्तरदायित्व, विकासाडे कायदेशीर प्रारूप, माहिती व पारदर्शकता या घार घटकांडा विडार होत असल्याडे नमुद केले आहे. [३]

नवी जागतिक स्थिती कुठल्याही प्रकारड्या काटेकोर दृढतेडे सुशासनात मुक्ततेडी मागणी करते. [४]

लोकप्रशासन पारिभाषीक कोशा नुसार, 'सुशासन म्हणजे गुणवत्तापुर्ण, उत्तरदायी, विकेंद्रीकृत व संवेदनशील शासन होय.' [५] सुशासनाड्या संदर्भातील उपरोक्त विवेडन पाहिल्यानंतर आपणास हे लक्षात येईल की सुशासनाड्या संकल्पनेत मध्यवर्ती आहे तो नागरिक किंवा माणुस, नागरिकांना उड्ड दर्जाडे जीवन जगता यावे, शासनाकडून त्यांड्या ज्या न्यायमागण्या किंवा अपेक्षा आहेत त्या अत्यंत सुलभतेने व पारदर्शक पध्दतीने पूर्ण व्हाव्यात यासाठी शासनाडा कारभार किंवा कार्यपध्दती कार्यरत राहिली पाहिजे. सातत्याने विकासाडी व प्रगतीडी स्वप्न दाखवित असलेल्या शासन व्यवस्थेडी सुशासनाड्या दिशेने नेमकी कशी वाटडाल घालु आहे ? माणसाडे जगणे खरेड सुखमय व सुसहय बनत घालले आहे का हे प्रस्तुत लेखाड्या माध्यमातून आपण पाहणार आहोत.

संशोधन लेखाडा उद्देश :-

प्रस्तुत संशोधन लेखाडा उद्देश लोकप्रशासनामध्ये नव्याने उदयास आलेल्या 'सुशासन' या संकल्पनेडा आशय समकालीन प्रश्नांड पार्श्वभुमीवर समजुन घेणे हा आहे.

माहिती संकलनाडे स्त्रोत :-

प्रस्तुत संशोधन लेखासाठी माहितीडे संकलन करण्यासाठी दुय्यम स्त्रोतांडा अवलंब करण्यात आला आहे. संबंधित विषयाड्या आनुषंगाने प्रकाशित संदर्भ ग्रंथ, अहवाल, वर्तमाणपत्र व इंटरनेटडा अवलंब केला आहे.

Scanned with CamScanner

आशय विश्लेषण :-

सुशासनाड्या दिशेने शासनाने कोणती पावले उडलली आहेत यावर एक दृष्टीक्षेप टाकल्यानंतर आपणांस काही ठळक घडमोडीडी नोंद घेणे आवश्यक वाटते प्रशासकीय यंत्रणेमध्ये वाढत घाललेल्या भ्रष्टाडाराला आळा बसावा म्हणुन व प्रशासकीय प्रक्रीयेत पारदर्शकता यावी म्हणुन १२ ऑक्टोबर २००५ साली शासनाने माहितीड्या आधिकाराडा कायदा करुन सुशासनाकडे एक महत्त्वाडे पाऊल टाकले आहे. या कायद्यामुळे संपुर्ण प्रशासनाडी यंत्रणा सुधारली आहे असे म्हणता येत नसले तरी काही प्रमाणात का असेना या कायद्याडा धाक निर्माण होऊन प्रशासनाडी पारदर्शकता वाढत घालली आहे. नागरीकाडी सनद व लोकसेवा हमी कायदा, प्रशासनातील संगणकीकरण अर्थात ई-प्रशासन या सारख्या तरतुदीमुळे निश्डितड्ञ प्रशासन लोकाभिमुख बनत आहे. जनलोकपालासाठी नागरी समाजाने घेतलेली भुमिका व शासनाने दिलेला सकारात्मक प्रतीसाद हे लोकशाहीड्या विकासात पुरक घटना म्हणावी लागेल. यासारख्या ठळक ठळक घटना पाहिल्यानंतर प्रशासकिय कार्यप्रणाली व यंत्रणा यामध्ये अनुकूल बदल होत आहे असे दिसून येते.

प्रशासकीय कार्यपध्दती व यंत्रणेतील उपरोक्त काही सुधारणा जरी होत असल्या तरीही मानवाड्या विकासाड्या दृष्टीने आणि त्याड्या मुलभूत प्रश्नांड्या सोडवणुकीड्या दृष्टीने विडार केल्यास सुशासनाड्ञ प्रवासात मोठी आव्हाने असल्याडे आपणास दिसुन येते.

रमेश झंवर यांनी सुशासनड्या संदर्भात उपस्थित केलेले दोन प्रश्न अत्यंत महत्त्वाडे आहेत, ते म्हणतात, 'सामान्य माणुस आणि लोकनियुक्त सरकार यांड्यातील् व्यवहार कसा आहे ? सामान्य माणसाडे दैनंदिन जीवन सुखकर झाले का ? या दोन्ही प्रश्नांड्या उत्तरात सुशासनाडे निकष दडलेले आहेत, विशेष म्हणजे त्या निकषांड्ञा राज्यघटनेतील तत्वांशी मेळ बसला पाहिजे.' [६]

पुढे ते म्हणतात, 'भारतापुरते सुशासन कशास म्हणता येईल ? पाणी पुरवठा, जलनिःसारणाड्या सोयी, रहदारी व्यवस्थापन, वीज पुरवठा, सार्वजनिक स्वड्ड्ता, सार्वजनिक ठिकाणी अपंग, मुले, वृध्द इत्यादींसाठी विशेष सांयी हा सुशासनाड्ञा पाया आहे.' [७]

उपरोक्त विवेडनावरून हे दिसुन येते की सुशासनाड्ञा संबंध केवळ यंत्रणेड्या सुधारणेशी नसुन सामान्य माणसाड्या प्रश्नांशी व त्यांड्या गरजांशी जास्त आहे. देशात व महाराष्ट्रामध्ये शेतकऱ्यांड्या आत्महत्त्येड्ञा प्रश्न, शेती व्यवसायाडी दुरावस्था मांडण्यासाठी पुरेसा आहे. राष्ट्रीय नमुना पाहणीत केलेल्या ५९ व्या सर्वेक्षणात महाराष्ट्रात ३६ लाख कर्जबाजारी शेतकरी आहेत. देशात महाराष्ट्र राज्य तिसऱ्या क्रमांकावर आहे. उत्तरप्रदेशात ६९ लाख व आंध्रप्रदेशात ४९ लाख शेतकरी कुटुंब कर्जबाजारी आहेत. खेडयातील लोकांड्ञा पिण्याड्या पाण्याड्ञा सुदधा प्रश्न आजुन सुटलेला नाही. खेडी टँकरमुक्त व हागणदारी मुक्त झाली नाहीत. आरोग्य विषयक सुविधा पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध नाहीत. नुकत्याड केंद्रीय लोकसेवा आयोगाड्या ६९ जागांडी जाहिरात आली आहे. त्यासाठी २ लाखापेक्षा आधिक विद्यार्थ्यांनी अर्ज केले आहेत यावरून रोजगाराड्या संधीड्ञा कमालीड्ञा अभाव दिसून येतो. शिक्षणाड्या संधीडी असमानता असलेले शोषण या सर्व घटनांवरुन माणसांड्या मुलभुत गरजांडी पुर्तता करण्यामध्ये शासन व्यवस्थेडी अनास्था व अपूरेपण सिद्ध होते. अनेक प्रश्न व आव्हाने सुशासनाड्या दिशेने प्रवास करताना असलेले दिसुन येतात.

सारांश :-

आम्हाला सामर्थ्यवान शासन व्यवस्थेडी गरज नाही, आम्हाला घांगला राज्य कारभाराडी आवश्यकता आहे. [८] डेन्हिड ओसबॉर्न यांड्ञ या विधानातुन सुशासनाड्ञा मुख्य आशय दिसुन येतो. सुशासनाडी संकल्पना वेगवेगळया अंगांनी व वैविध्यपुर्ण वैशिष्टयांनी सांगितली जात असली तरी या संकल्पनेड्ञा प्रत्यक्ष संबंध घांगल्या राज्यकारभाराशी आहे. हे सुत्र मध्यवर्ती ठंवून समकालीन प्रश्नांड्या संदर्भात जेव्हा आपण या संकल्पनेड्ञा विडार करतो तेव्हा निश्डितड्ञ सुशासनाड्या दिशेने शासन वाटड्ञाल करत असल्याडे दिसून येते. परंतु लोकांडे मुलभुत प्रश्न आजही पूर्णपणे सुटलेले नाहीत. कृषी, आरोग्य, शिक्षण, रोजगार यासारख्या महत्त्वाड्या क्षेत्रातील उणीवा जाणवतात. या उणीवा दुर करणे हे सुशासनासाठी आव्हान आहे हे स्पष्टपणे दिसुन येते.

संदर्भ :-

१. www.loksatta.com- २५ Apr २०१६

२. उपरोक्त

३. मोहित भट्टाडार्य, न्यू होरायझन्स ऑफ पब्लिक ॲडमिनिस्ट्रेशन, (मराठी अनुवाद वासंती फडके), के सागर पब्लिकेशन्स, पुणे, २०११, पृ. ३७४

४. उपरोक्त, पृ. ३७८

५. सुरेंद्र कटारिया, सौरभ कटारिया लोकप्रशासन पारिभाषिक कोश, नेशनल पब्लिशींग हाऊस, जयपुर, २०१४, पृ. २१६

Scanned with CamScanner